



Zveza Ljudskih Tradicijskih Skupin Slovenije
Slovenian CIOFF® National Section

Bilten

Št. 2, letnik XXIII.

april 2024



Vsebina

<i>mag. Janja Ravnikar:</i>	Bliža se festivalska sezona	3
<i>dr. Drago Kunej:</i>	O pomembni prepletenosti glasbe in plesa	4
<i>Matic Tavčar:</i>	Razstava Slovenske ljudske maske	8
	Napoved prihajajočih dogodkov	10
<i>Foto: Rok Mihevc</i>	50 let KUD Triglav Srednja vas v Bohinju	12
<i>Foto: Matic Tavčar:</i>	Razstava Slovenske ljudske maske	12

Bilten je brezplačno glasilo članov Zveze ljudskih tradicijskih skupin Slovenije in izhaja štirikrat letno.

Naslov: Zveza ljudskih tradicijskih skupin Slovenije
Glavni trg 7
p. p. 173
4000 Kranj
e-pošta: cioff-slovenia@cioff.org
internet: www.zltss.si

Bilten ureja Uredniški odbor:

glavna urednica
član
član

mag. Janja Ravnikar
Božidar Fabjan
Štefan Huzjan

Bilten se nahaja tudi na spletni strani ZLTSS: www.zltss.si.

Vsebina člankov izraža avtorjevo mnenje in ne mnenja uredniškega odbora.

Naslovnica: Cerklja. Valvasor: Slava Vojvodine Kranjske.

Bliža se festivalska sezona

V nedeljo, 25. februarja 2024 je v Šenčurju potekal volilni Zbor članov ZLTSS. Za štiriletni mandat so bili tako izvoljeni: predsednica ZLTSS mag. Janja Ravnikar; člani Upravnega odbora Aleksander Sašo Zupan, Saša Meglič, Zdenko Štrucl, Božidar Fabjan, Anton Petrovič, Borut Luša, Valerija Žalig; člani Nadzornega odbora Edvard Reven, Anton Repe, Milan Jurejevčič; člani Častnega razsodišča: Marjan Malek, Janez Stopar, Liljana Brglez, Janez Svetec, Peter Suhadolc. Na Zboru članov smo povedali, da s 1. 4. 2024 spreminjamo svoj uradni naslov, zato vas prosimo, da pošto od sedaj pošiljate na Jezerska cesta 41, 4000 Kranj.

Na Zboru članov je bilo s stari naših članic jasno zaznati željo po izobraževanju. Ker je bil jesenski pevski seminar na temo napitnic, ki ga je vodila Adriana Gaberšček, dobro sprejet, smo se takrat domenili, da Adriana prihodnjič vodi seminar na temo kolednic. Tako bo seminar potekal 6. aprila 2024 v Šenčurju. Razpis s prijavnico ste naši člani prejeli po elektronski pošti, nahaja pa se tudi na naši spletni strani in na facebook profilu »CIOFF Slovenia«. Prosim vas, da o tem obvestite vse svoje člane, saj so nam po zadnjem seminarju nekateri povedali, da jih njihove vodje niso obvestile o razpisanem seminarju.

V tokratni številki Biltena nas nagovarja dr. Drago Kunej s svojim razmišljanjem o odnosu plesalec : glasbenik, tesni povezanosti glasbe in plesa v folklorni dejavnosti in o tem, da praviloma brez glasbenikov ni (bilo) plesa. Naš predstavnik Aktiva mladih Matic Tavčar pa nam predstavlja razstavo slovenskih ljudskih mask, ki jo je pripravil Aktiv mladih ZLTSS. V bližnji prihodnosti bomo posneli tudi virtualno vodenje po razstavi in ga objavili na svetovnem spletu, da ne utone v pozabo. Razstavni plakati so našim članicam na voljo za izposajo.

24. februarja 2024 smo podelili priznanje za 50 let delovanja KUD Triglav Srednja vas v Bohinju, in sicer v Ažmanovem domu v Bohinjski Bistrici v nabito polni dvorani, kjer je veliko obiskovalcev stalo, kar jih ni odvrnilo od ogleda folklorne prireditve. Eden mlajših nastopajočih je pred pričetkom, ko sem v predverju šla mimo njega, rekel: »Prihodnje leto bomo morali pa v Stožice, da ljudje ne bodo stali.« Naj bo čimveč takih folklornih prireditev s tako veliko gledalcev tudi v prihodnje! Naj bo tako tudi na prireditvah naših članov, katerih bogato prihajajočo ponudbo vam ponujamo na koncu Biltena in na naši spletni strani.

mag. Janja Ravnikar, predsednica ZLTSS

O pomembni prepletenosti glasbe in plesa

V delovanju folklornih skupin se praviloma enakovredno prepletajo različni dejavniki izročila (glasba, ples, oblačilna kultura, obredi, šege), ki se povezujejo in združujejo ter se v obliki različnih javnih predstavitev prikazujejo v »odrskih« interpretacijah. Pri tem se pogosto izpostavlja ples kot prevladujočo komponento te sicer kompleksne dejavnosti in se drugim elementom posveča manj pozornosti. V svojem razmišljanju želim opozoriti na pomembno vlogo instrumentalne glasbe, ki odločilno vpliva na izvajanje plesa, ter na močno prepletenost glasbe in plesa v slovenskem ljudskem izročilu in folklornih skupinah.

Prepletenost in pogosto celo nerazdružljivost glasbe in plesa na Slovenskem se kaže na različne načine. Pri nas se je praviloma vedno plesalo ob instrumentalni glasbi. Tako skoraj ni bilo plesnega dogodka, pri katerem ne bi sodelovali glasbeniki, ki so s svojim igranjem zagotovili potrebno plesno glasbo. To dokazujejo tudi nekateri reki in ustaljene besedne zveze, ki so jih ljudje uporabljali, saj je v njih plesna glasba močno povezana s plesom in glasbeniki, opisujejo pa tudi pomen in vlogo godcev v družbi. Tako se je npr. slikovito izrazil nek ljudski godec, da so »godci povsod zraven, kakor metla«, saj brez njih v času, ko še ni bilo preprosto priti do posnete glasbe, sploh ni bilo mogoče plesati. Zato so bili dobri glasbeniki tudi zelo iskani in cenjeni ter so pogosto imeli privilegirano vlogo v lokalnih skupnostih. Brez glasbenikov namreč ni bilo plesa in ni bilo zabave, ki so je bili željni predvsem mlajši. Na to so pogosto opozarjali tudi tisti, ki so verjeli, da ples hitro pelje v »razvrat in nemoralnost«, ter so z omejevanjem izvajanja instrumentalne glasbe želeli doseči manj plesnih zabav in s tem tudi manj skušnjav ter bolj krepostno življenje mladih.

Danes se pogosto uporablja izraz, da glasba oz. glasbeniki spremljajo ples, npr. »za spremljavo plesa je poskrbel godec« ali »zaplesali so ob spremljavi poskočne glasbe«. Pri tem se postavlja ples v primarno vlogo, glasbo pa se razume kot nekakšen »dodatek«, obrobno stvar, ki le spremlja osrednje dogajanje. Vendar bi bilo bolj zavzeti drugačno stališče in reči, da ples spremlja glasbo, saj so prav glasba in glasbeniki nekakšno »izhodišče« in »gonilna sila« plesa ter tisti, brez katerih plesa sploh ne bi bilo. Poleg tega glasba opredeljuje veliko

dejavnikov samega plesa in plesnega dogodka. To izraža tudi splošno znani rek *Plesal boš, kot bom jaz igral*, ki jasno pokaže na prevladujočo vlogo glasbe nad plesom. V prenesenem pomenu, ki se ga pogosto uporablja, pa dobi celo širši značaj in pomeni v splošnem delati tako, kot nekdo drugi določa oz. predpisuje.

Povezanost glasbe in plesa se izraža tudi v odnosu glasbenikov in plesalcev. Med glasbeniki in plesalci vseskozi poteka medsebojna povezava in sodelovanje. V preteklosti so glasbeniki dobro vedeli, kdaj in kako naj posamezne plese zaigrajo, da bo primerno dogodku, zmožnostim plesalcev in skladno z lokalnimi navadami. Ljudski godci so tudi dobro poznali plese in njihovo strukturo, pogosto so bili zelo dobri plesalci, med igranjem pa so opazovali plesalce in svoje izvajanje prilagajali značaju plesa ter sposobnostim in razpoloženju plesalcev. Plesalci pa so plesali, kot so glasbeniki igrali. Pri tem je bilo pomembno, da so glasbeniki igrali tako, da je »šla glasba v noge« in da so navzoče »zasrbele pete«, kot se je pogosto reklo. To je pomenilo, da je bila glasba izvajana na način, ki je navzoče pritegnil in navdušil za ples, oz. da so se nanjo neposredno odzvali s plesom. Temeljni namen in značilnost plesne glasbe je tako njena »plesnost«. Temu se prilagajata tudi način izvajanja in estetski vidik te glasbe; pri tem je »virtuoznost« glasbenega izvajanja manj pomembna in drugotna, čeprav je cenjena.

Prepletenost glasbe in plesa se je po vzoru ljudskega izročila uveljavila tudi v folklornih skupinah. V njih večinoma igrajo glasbeniki in se ne pleše na posneto glasbo. Glasbeniki so, podobno kot tudi skupine same, lahko zelo različni; z različnimi glasbenimi sposobnostmi in znanjem, pa tudi željami ter pogledi na glasbeno izročilo in njihovo vlogo pri njegovem predstavljanju. V glasbi se pogosto izraža tudi usmerjenost folklornih skupin, njihov način dela in pristop k predstavljanju izročila, kar se tekom časa lahko tudi spreminja.

Godci v folklornih skupinah so najpogosteje različni ljubiteljski glasbeniki. Lahko so samouki oz. brez glasbene izobrazbe, lahko pa imajo osnovno glasbeno izobrazbo, ki so jo pridobili v sistemu glasbenega šolanja, kjer pa ne poučujejo ljudske glasbe. V zgodnjem obdobju delovanja tistih folklornih skupin, ki so pretežno izvajale lokalno ljudsko izročilo in najpogosteje delovale v ruralnem okolju, so kot glasbeniki občasno sodelovali tudi lokalni ljudski godci. Ti so

dobro poznali tradicionalni glasbeni in plesni repertoar ter ljudski način igranja, kar je bilo potrebno le uskladiti z odrsko predstavitvijo glasbeno-plesnega dogodka. Tovrstnih glasbenikov je v folklornih skupinah danes zelo malo.

V zadnjih desetletjih je v folklornih skupinah vse več ljubiteljskih glasbenikov z osnovno glasbeno izobrazbo, še posebno v tistih folklornih skupinah, ki ne črpajo le iz lokalnega okolja, ampak predstavljajo izročilo iz širšega območja. Ti glasbeniki so si glasbeno izobrazbo in sposobnost igranja na glasbilo pridobili v glasbenih šolah, kjer pa se ni mogoče seznaniti z estetiko ljudske glasbe in njenim izvajanjem niti pridobiti veščin igranja za ples. Večinoma ti glasbeniki tudi niso imeli neposrednega stika z ljudsko kulturo in so se morali najprej seznaniti z ljudskim repertoarjem in načinom igranja, saj tega pred sodelovanjem v folklorni skupini niso poznali. Zato pri njih pogosto prihaja do razhajanja med tradicionalnim načinom igranja (in ljudsko glasbeno estetiko) ter pogledom na glasbo in načinom igranja, kot so ga spoznali med glasbenim šolanjem. Pridobiti si morajo tudi izkušnje igranja za ples in spoznati značilnosti plesov.

Le redko pa v folklorni skupini zasledimo akademsko izobražene glasbenike – ti večinoma sodelujejo le pri večjih folklornih skupinah pretežno v urbanem okolju, pogosto le občasno, npr. za pomembne nastope in gostovanja. Njihovo igranje temelji na akademskem pristopu, je praviloma tehnično in muzikalno na zelo visoki ravni, večkrat pa mu manjka tesnejša povezava s plesom in plesalci, saj ne temelji na t. i. plesnosti, ampak je v ospredju virtuoznost glasbene izvedbe.

Poleg glasbenikov na glasbeno podobo v folklorni skupini močno vpliva glasbena priredba. Inštrumentalna glasba se zaradi spremembe konteksta izvajanja in predstavljanja na odru namreč prilagaja in spreminja na podoben način kot ples; glasba in ples zaradi podreditve zahtevam javnega uprizarjanja in scenskega predstavljanja ne moreta biti več v izvorni obliki, ampak se lahko le približujeta svoji ljudski predlogi. Izhodišči, ki ponujata dve skrajni možnosti pristopa k predstavljanju na odru, sta koncept *pasivne prilagoditve* in koncept *aktivnega prenosa* na oder. Pri pasivni prilagoditvi se glasba in ples predstavita na odru v čimbolj izvorni obliki in z vsemi značilnimi elementi, pri aktivnem prenosu pa posamezni izbrani

elementi ljudskega izročila predstavljajo le izhodišče za različne transformacije in nove uprizoritve, ki jih usmerja ustvarjalnost avtorjev predstave. Pri obeh pristopih je treba za glasbenike pripraviti glasbeno priredbo, ki jo glasbeniki nato izvajajo v izbrani zasedbi glasbil. Pri aktivnem prenosu priredba izraža avtorski kreativni pogled na predstavljeno glasbo, pri pasivni prilagoditvi pa priredba pomembno oblikuje ljudskoglasbeno podobo, saj glasbeniki večinoma nimajo neposrednih izkušenj z različnimi lokalnimi glasbeno-plesnimi tradicijami, na katere bi se opirali.

Pri pripravi glasbene podobe odrske glasbeno-plesne predstave lahko zasledimo različne pristope, ki so odvisni od načina delovanja folklorne skupine, pa tudi glasbenikov, ki jih skupina ima. Eden od pristopov je, da glasbeniki sami pripravijo glasbeno priredbo. To je značilno predvsem za tiste folklorne skupine, ki delujejo v lokalnem okolju in predstavljajo domače izročilo, pa tudi za skupine, kjer so glasbeniki kot aktivni člani pomembno vključeni v delo folklorne skupine in oblikovanje programa. Velikokrat pa priredbo pripravi glasbeno izobražen posameznik, ki poleg glasbenih osnov pozna tudi značilnosti ljudskoglasbenega izročila. Nekdaj so bili to predvsem raziskovalci ljudske glasbe, ki so s terenskim raziskovanjem dobili vpogled v ljudsko izročilo in bili hkrati aktivni v folklornih skupinah. V novejšem obdobju pripravljajo priredbe ambicioznejši glasbeniki iz folklornih skupin, ki pa so pogosto bolj domači v umetnostni in popularni glasbi, ne pa toliko v ljudski.

Ne glede na to, kdo in s kakšnim pristopom pripravlja glasbeno priredbo, pa morajo avtorji priredb in plesni koreografi oz. tisti, ki skrbijo za plesni del postavitve, sodelovati in skupaj sooblikovali končno podobo glasbeno-plesne predstavitve. Le tako lahko dosežemo povezanost glasbene in plesne podobe ter homogenost in celovitost odrske predstavitve. Pri tem je skoraj vedno praksa, da se izhaja iz plesa in koreografske zamisli, čemur se nato prilagaja glasba in podredi glasbena priredba. Prav tako v folklornih skupinah najpogosteje skrbijo za plesno in glasbeno podobo različni »avtorji«, kar lahko povzroči težave pri sooblikovanju enovite odrske predstavitve in ustrezne prepletenosti glasbe in plesa.

Le izjemoma namreč zasledimo, da so avtorji plesnih koreografij hkrati tudi avtorji glasbenih priredb. Med njimi vsekakor izstopa

Bruno Ravnikar, ki je za vse svoje številne odrske glasbeno-plesne postavitve sam pripravil glasbene priredbe. Pri tem je zanimivo dejstvo, da je pri pripravi postavitve izhajal iz glasbe in najprej naredil osnovo glasbene priredbe, ki ji je prilagajal plesno koreografijo, nato pa ju združil. Takšen pristop je drugačen kot pri večini koreografov in bližji značilnostim ljudskega izročila. Kot bi se zgledoval po ljudskem reku *Plesal boš, kot bom jaz igral*.

V (sodobnih) glasbeno-plesnih postavitvah folklornih skupin je večkrat zaznati premalo povezanosti med plesno koreografijo in glasbeno priredbo, včasih celo prihaja do razhajanj med njima. Pogosto gre namreč za rezultat ločenih pogledov tistih, ki ustvarjajo plesno podobo (koreografi, plesalci), in tistih, ki ustvarjajo glasbeno podobo (avtorji glasbene priredbe in glasbeniki), predvsem pa njihovega premajhnega sodelovanja in razumevanja kompleksne glasbeno-plesne vsebine. Koreografi in plesalci pri tem preveč izhajajo iz plesa samega in premalo upoštevajo glasbo, na katero se ples izvaja. Po drugi strani pa glasbeniki in avtorji priredb velikokrat ne poznajo značilnosti plesa in okoliščin plesnega dogodka, ki jih predstavlja odrska postavitve; pri glasbi izpostavljajo predvsem virtuoznost in premalo upoštevajo plesnost, ki naj jo takšna glasba zagotavlja. Tako se znova pokaže, da je treba avtorje glasbenih priredb in glasbenike poučiti o plesnem izročilu, hkrati pa plesne koreografe, vodje folklornih skupin in plesalce seznaniti z ljudsko glasbeno tradicijo. Morda nam je pri tem lahko za zgled ljudsko izročilo, kjer sta bila glasba in ples nerazdružljivo prepletene in soodvisna, glasbeniki in plesalci pa vseskozi medsebojno tesno povezani.

dr. Drago Kunej, član Strokovnega sveta ZLTSS



Razstava Slovenske ljudske maske

Pri ZLTSS smo ob pogovorih z našimi kolegi iz tujine spoznali, kako malo ljudskih mask je ohranjenih na drugih koncih Evrope in sveta. Šele ob raziskovanju domačega materiala smo spoznali bogastvo dediščine naših ljudskih mask. Tako smo se odločili, da člani Aktiva mladih pripravimo »Razstavo slovenskih ljudskih mask«.

Prvi viri o nošenju mask segajo več kot 20.000 let v preteklost. Preproste maske so že takrat nosile skriti pomen, na katerem so skozi leta še pridobile. Maske so služile v obredne namene, kot zaščita pred višjimi silami, pojavljale so se kot posmrtni maske ali pa za zastrahovanje otrok, le redko v preprosto zabavo, tako kot danes. Njihov prvoten mističen pomen je skoraj izginil, še v večji meri pa, ko so po maskah posegli tudi otroci.

Na našem ozemlju ohranjamo precej mask in z njimi povezanih običajev, vseeno pa jih je mnogo odšlo v pozabo po prvi in drugi svetovni vojni, območja, kjer se določene maske nosijo, pa so se precej skrčila. V razstavi lahko zasledite tudi maske, ki se dolgo več ne nosijo in so bile rekonstruirane po starih skicah. Maskiranje sicer v grobem delimo na živalsko, rastlinsko, človeško in fantazijsko, v razstavi pa lahko zasledite predstavnike vseh štirih.

Matic Tavčar (AFS Ozara) je prevzel vodenje izdelave razstave. Poleg njega so gradivo zbirali, urejali in pisali še Klara Hribar (KUD Triglav Srednja vas v Bohinju), Nejc Mihelič (FS Karavanke), Nina Mažgon Müller (FS ŽKUD Tine Rožanc), oblikovanje plakatov pa je prevzela Špela Knez (FS Klas Šumnik), vsi člani Aktiva mladih. Vsebinski pregled sta izvedla Zora Slivnik Pavlin (FS Emona) in Matic Tavčar, lektorirali pa Anja Skubic in Marcela Krt (AFS Ozara). Vsem sodelujočim iskrena hvala za vse sodelovanje in pomoč. Za podporo se zahvaljujemo tudi predsednici ZLTSS, mag. Janji Ravnikar.

Gradivo za razstavo smo začeli zbirati v jesenskih mesecih s pomočjo naših članic – folklornih skupin, zahvala gre predvsem FS Kal nad Kanalom in AFS France Marolt, večino pa smo zbrali s pomočjo Slovenskega etnografskega muzeja, Registra nesnovne kulturne dediščine ter knjige »Maske slovenskih pokrajin« dr. Nika Kureta. Po vzoru slednje smo maske razdelili v 4 sklope: Pustne maske (maske iz Kala nad Kanalom, kotunik, borovo gostüvanje, bruljerji, kurent, ponikovske mačkare, Pust, cerkljanski laufarji, snjegunca, škopit, skoromati, sovrniki, drežniški pustovi) zimske maske (Parkeljni, Lucije, bohinjski oteповci, Pehtra Baba), boj pomladi z zimo (Zeleni Jurij) in ženitovanjske maske (kamela, pozvačin) ter dodali še priložnostno masko (falant). Pri raziskovanju smo naleteli na osupljivo količino pustnih mask, variacije med njimi pa so velikokrat majhne,

zato v razstavi ne predstavljamo vseh. Izpostavljamo predvsem tiste, ki sledijo določenim šegam in običajem. Med 21 predstavljenimi maskami jih je 9 vpisanih v register nesnovne kulturne dediščine.

Maske so predstavljene preko fotografij, njihovih opisov šeg in materialov za izdelavo, kot tudi preko infografike, ki prikazuje, za katero obdobje leta in za kateri del Slovenije so značilne. Projekt smo zaključili v mesecu januarju 2024 in ga z 2. februarjem razstavili v Mestni knjižnici Kranj, kjer bo na ogled do konca meseca marca. Po zaključku razstave v Kranju bodo plakati na voljo našim članicam, ki jih bodo lahko razstavile v domačih krajih ob posebnih priložnostih.

S prikazano razstavo želimo prikazati pestrost in bogatost dediščine šemljenja pri nas. Želimo, da širša publika spozna njen pomen in vrednost ter pomaga prihodnjih rodovom pri ohranjanju te tradicije.

Matic Tavčar, predstavnik Aktiva mladih pri ZLTSS



Napoved prihajajočih dogodkov

Srbsko kulturno umetniškega društva Vidovdan praznuje letos 20 let svojega delovanja. Slavnosti koncert bo 1. junija 2024 v Linhartovi dvorani Cankarjevega doma s pričetkom predvidoma ob 18. uri.



60. jubilejno Jurjevanje v Beli krajini bo potekalo v Črnomlju med 19. in 23. 6. 2024. Nastopajo skupine iz Grčije, Južne Koreje, Paname, Italije, Hrvaške in Slovenije.



36. Folkart Maribor bo potekal med 25. in 29. 6. 2024. Nastopajo skupine iz Črne gore, Indije, Nove Zelandije, Paname, Portugalske in Republike Koreje.

Otroški Folkart bo potekal med 23. 6. in 25. 6. 2024. Nastopajo skupine s Češke, Slovaške, Bolgarije, Hrvaške in Slovenije. Art kamp – oder Triglav: 23. 6. ob 17. uri, 24. 6. ob 17. uri, 25. 6. ob 17. uri.



Enodnevni Mednarodni otroški folklorni festival Regratov cvet se bo odvijal v Staršah dne 24. 6. 2024. Nastopajo skupine s Češke, Bolgarije, Hrvaške, Slovaške in Slovenije.



Jubilejni 20. MIFF Piran se bo odvijal med 3. in 6. 7. 2024. Nastopajo skupine s Slovaške, Poljske, Italije, Hrvaške, Slovenije in Turki iz Nemčije. 4. 7. ob 20. uri v sklopu IzolaFolk, 5. in 6. 7. ob 21. uri Tartinijev trg v Piranu.



Mednarodni folklorni festival Rudarska Luč na Senovem in v Samoboru na Hrvaškem se bo odvijal med 5. in 8. 7. 2024. Na festivalu bodo sodelovale skupine iz Nemčije, Španije, Hrvaške, Severne Makedonije in Slovenije.



KUD Oton Župančič Vinica v letošnjem letu obeležuje 60. obletnico delovanja. Koncert bo 19. 7. 2024 na športnem igrišču pri OŠ Vinica.



Mednarodni folklorni festival Beltinci bo potekal med 18. in 21. 7. 2024 v Beltinskem parku. Okvirni program:
18. 7.: otvoritev festivala in odprtje razstave,
19. 7.: ob 20. uri večer tuje folklore (v sodelovanju z MSF Zagreb),
20. 7.: sejmarjenje in prikaz ljudske obrti v beltinskem parku, ob 20. uri Etno večer),
21. 7.: *Praznik slovenske folklore*, letos namenjen mladim: ob 15.30. uri povorka in ob 16. uri osrednja prireditev.



50 let KUD Triglav Srednja vas v Bohinju (foto: Rok Mihevc)



Razstava Slovenske ljudske maske (foto: Matic Tavčar)